MODALIZAREA ŞI ASPECTUL ÎN SUBDIALECTELE BĂNĂȚEAN ŞI MARAMUREŞEAN

IOAN-MIRCEA FARCAŞ

După cum se precizează în *Gramatica limbii române* (vol. II. *Enunțul*, p. 674): „Modalitatea este o categorie fundamental subiectivă, care se realizează însă în două variante: (a) cu subiectivitate asumată (de exemplu, prin folosirea persoanei I singular: *sunt sigur, mi se pare, îmi place*); (b) cu aparentă obiectivizare, atribuind atitudinea unor condiții exterioare locutorului (în construcții impersonale: *e sigur, se pare, e frumos*). În acest sens se vorbeşte de modalitate subiectivă (a) şi obiectivă (b): între cele două este o diferență de expresie care indică strategii distincte ale locutorului" (GALR: 674).

Modalizatorii, adică mijloacele de realizare a modalizării, sunt grupați, în aceeaşi lucrare, în următoarele tipuri:

(a) gramaticali:
  – modurile verbale;
(b) lexico-gramaticali (expresii modale specializate):
  – adverbe şi locuțiuni adverbiale: semiadverbe;
  – verbe modale (operatori modali);
(c) lexicali:
  – verbe cu sens modal (epistemice, volitive, deontice, apreciative);
  – perifraze stabile sau libere;
(d) prozodici:
  – intonația.

1. În cele ce urmează ne vom referi, pe de o parte, la verbele modale de tipul *a putea, a trebui*, care se întâlnesc extrem de frecvent în româna standard, iar, pe de altă parte la prefixele *do-*, *pro-* şi *ză-*, care se alipesc la baze verbale în graiurile din Banat (iar prefixul *ză-* şi în cele din Maramureş) şi prin care sunt exprimate sensuri aspectuale. Cele două verbe menționate mai sus, *a putea* şi *a trebui*, sunt considerate ca fiind cele mai individualizate verbe modale (GALR II: 675), caracterizate prin lipsa unei autonomii semantice şi gramaticale; întrebuințate cu sens modal, ele nu pot apărea fără un verb suport[1], împreună cu care formează o

[1] Excepțiile fiind aparente: în situația verbului *a putea*, de exemplu, un context ca *Noi putem* este considerat în GALR o situație de „elipsă recuperabilă contextual".

FD, XXXVI, Bucureşti, 2017, p. 17–25

BDD-A27538 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:21 UTC)

unitate semantică şi temporal-aspectuală. O trăsătură specifică verbului *a putea* este aceea a combinării cu un verb suport la infinitiv, neprecedat de prepoziția *a* (*ibidem*, p. 676).

O primă „deviere" de la caracteristicile limbii române literare este tocmai combinarea lui *a putea* cu infinitive precedate de *a*, atestată în culegerile de texte dialectale alcătuite pe baza anchetelor întreprinse în graiurile maramureşene de la nordul Tisei (incluse în prezent în Ucraina):

*n-<u>am putut</u> **a** le opri* (BA[2]–TD–Bas., p. 315/25); *n-<u>am putut</u> **a** lucra* (BA–TD–Bas., p. 324/5); *nu <u>pot</u> **a** ieşî* (AJ–TD–Bas., p. 342/5); *<u>să poți</u> **a** năpusti* (AJ–TD–Bas., p. 345/5);

La sud de Tisa, în Maramureşul istoric, după verbul *a putea* se înregistrează forme cu infinitivul neprecedat de *a*; foarte frecvent, dar nu regulat, infinitivul prezintă apocopa atât de caracteristică acestor graiuri:

– fără apocopă: *<u>n-am putut</u> mere* (TD–Mar., Bz, p. 2/25)

– cu apocopă: *n-<u>am putut</u> fa* [= face] *ńic* (BA–TD–Bas., p. 324/35);

Apocopa este considerată caracteristică definitorie a subdialectului maramureşean, fiind întâlnită atât a sud, cât şi la nord de Tisa.

Şi după verbul *a trebui*, graiurile din Maramureş oferă exemple de folosire a infinitivul ca verb suport, precedat de *a*:

o <u>trăit</u> [= trebuit] *a-ncreți* (Pl–TD–Bas., p. 395/15);

Tendința de înlocuire a infinitivului cu conjunctivul[3] este aşadar încă nefinalizată la nivelul limbii române actuale, dat fiind că în graiurile din Transilvania şi, în special, în Maramureş, se folosesc cu mare frecvență construcții infinitivale[4]. Supraviețuirea construcțiilor cu infinitivul într-o măsură considerabilă este un indiciu al arhaicității graiurilor respective; în opoziție cu ele, limba din zona central-sudică se dovedeşte a fi mai inovatoare prin preferința pentru construcțiile cu conjunctivul, fenomen care o apropie de limbile balcanice (Vulpe 1963: 123–153).

2. Din perspectivă sintactică, GALR (II: 254) încadrează, pe bună dreptate, astfel de construcții în categoria predicatului complex cu suport semantic verbal[5].

[2] Siglele BA, AJ, Pl reprezintă, în ordine, localitățile de la nord de Tisa: Biserica Albă, Apşa de Jos, Plăiuț. Bz este localitatea Botiza de la sud de Tisa.

[3] Prin această tendință de înlocuire a infinitivului cu conjunctivul, româna se apropie de limbile balcanice. Cf. Vulpe 1963: 123–153.

[4] Conjunctivul apare extrem de rar în graiurile maramureşene. Se pare că fenomenul de înlocuire a infinitivului cu conjunctivul este anterior secolului al XVI-lea (Diaconescu 1977: 48). Pe baza procentului de reprezentare a infinitivului sau conjunctivului (pentru secolul al XVI-lea), Ion Diaconescu stabileşte două zone lingvistice:

a) zona nordică – nordul Moldovei şi nordul Transilvaniei – unde construcțiile cu infinitivul sunt predominante față de cele cu conjunctivul: 55% infinitiv, 45% conjunctiv (pe baza *Psaltirii Hurmuzachi* şi a documentelor: acte şi scrisori);

b) zona central-sudică, unde construcțiile cu conjunctivul sunt predominante: 27% infinitiv, 73% conjunctiv (pe baza *Cazaniei a II-a* coresiene, a *Paliei de la Orăştie* şi a documentelor).

[5] Gruparea s-a făcut în funcție de clasa morfologică a suportului semantic (GALR, II: 254). Pe lângă predicatul complex cu suport semantic verbal, aceeaşi lucrare identifică şi predicat cu suport semantic adjectival, nominal, adverbial, grup prepozițional, participial (*ibidem*).

BDD-A27538 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:21 UTC)

În această categorie, intră, ca suport verbal, pe lângă infinitive şi conjunctive (de exemplu: *poate **să citească***), şi supine: *se pune **pe învăţat***.

După criteriul valorii operatorului, GALR (II: p. 255) delimitează o subclasă a predicatului complex cu operator aspectual, construit cu verbe aspectuale de tipul: *a începe, a termina, a se apuca*, *a se pune, a sta*, în contexte cum ar fi: *Ion **începe** să înveţe, Ion **termină** de învăţat, Ion **se apucă** de învăţat, Ion **se pune** pe plâns* sau *Casa **stă** să cadă*.

Clasa verbelor lexicale cu sens modal – care include în mod evident şi alte verbe în afara celor enumerate mai sus – nu va fi discutată în acest articol, rămânând să facă obiectul unui studiu viitor.

3. La nivelul graiurilor dacoromâne, atenţia noastră se îndreaptă, cu precădere, către subdialectele bănăţean şi maramureşean, unde întâlnim o serie de construcţii cu rol modalizator, rezultate din influenţa limbilor de origine slavă: sârba, pentru subdialectul bănăţean, respectiv ucraineana pentru subdialectul maramureşean.

În graiurile din sudul Banatului, categoria aspectului se exprimă printr-o serie de prefixe de tipul *do-, pro-*[6]*, ză-*, considerate elemente distinctive ale subdialectului bănăţean şi provenite din contactele lingvistice cu sârbii.

3.1. Prefixul *do-* indică:

3.1.1. Caracterul finit al acţiunii exprimate de verbul-bază, de exemplu: *am domâncat* „am terminat de mâncat” (cf. *Tratat de dialectologie românească* 1984: 265). Este de reţinut observaţia din lucrarea amintită privitoare la imposibilitatea ataşării acestui prefix la verbe momentane; el este specializat pentru verbele terminative şi durative: *am **do**terminat mâncarea* (*ibidem*), *acuma o **do**murit* (*ibidem*), *se **do**gată* „se termină de tot” (varianta ***do**gată* ne-a fost confirmată în toamna acestui an, de un român din Serbia, care afirmă că se foloseşte în zona Vârşeţului în exemple de tipul: *S-o **do**gătat mâncarea*). Astfel de forme s-au răspândit şi în nord-vestul Olteniei, regiune pentru care le semnalează manualul de *Dialectologie română* (Caragiu Marioţeanu *et alii* 1977: 152): *a **do**ars* „a ars de tot”, ***do**facem* „terminăm de făcut”, ***do**fiert* „fiert de tot”[7].

În *Glosar dialectal. Oltenia* (Gl. Olt.) apar forme derivate cu prefixul *do-*: ***do**aranjarăţi* (pf.s. 2 pl) „terminarăţi de aranjat”; *a **do**ars* (pf.c. 3 sg) „a ars de tot”: „N-a ***do**ars* tăciunele” (p. 34); ***do**facem* (prez. 1 pl.) „terminăm de făcut” (*ibidem*); ***do**găsit, **do**fost, se **do**găteşte* (vb. refl. prez. 3 sg.): „se termină de gătit (mâncarea)”

[6] Prefixul *pro-* nu trebuie confundat cu cel provenit din latină şi greacă, întâlnit în derivarea unor verbe de tipul: *a propune, a produce* sau a unor substantive cum ar fi: *proeuropean, prorector, prodecan*.

[7] Vezi şi I. Evseev, *Semantica verbului*, p. 93, nota 55.

BDD-A27538 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:21 UTC)

(p. 34); ***do**spus* (pf.c. 3 sg.) „a spus”: „Nu i-a ***do**spus* că el e mort”; *să* ***do**strice* (conj. prez. 3 sg.) „să strice (de tot)”: „Vezi să nu-l ***do**strice* [ceasul]” (p. 35).; ***do**surd* (adj. m.) „surd (de tot)”: „Nu-s ***do**surd* până acum” (p. 35); *ai* ***do**terminat* (pf.c. 2 sg.) „terminat (de tot)”: „De ce nu ț-ai ***do**terminat* claia?” (p. 35); *să* ***do**zicem* (conj. prez. 1 pl.) „să zicem”: „Să nu ***do**zîcem* chiar aşa” (p. 35). Aria Olteniei face corp comun cu aria românilor din nordul Bulgariei, unde se întâlnesc şi formele: ***do**plâng* (prez. 3 pl.) „reproşează, regretă”: „Nu poate baş să vorbească [româneşte], da nepoatele, ştiți, ***do**plâng* şi să mânie pe mumă-sa”; *a* ***do**prit* (pf.c. 3 sg.) „a oprit”: „Dona a învățat cu fetele mele, d-aia ea aicea a ***do**prit* la mine” (TD–Bulg.: 322)

Andrei Mişan menționa, în studiul său din 1973 (*Problema prefixelor „aspectuale” în limba română*) şi alte exemple de tipul *a* ***do**ajunge* „a ajunge de-a binelea, a ajunge la țintă” *a* ***do**cina* „a termina de cinat”, a ***do**mulge* „a termina de muls”, *a* ***do**curge, a **do**descânta, a **do**afla, a **do**face, a se **do**duce, a **do**avea, a **do**încheia, a **do**cânta* etc.

Alte exemple ni le oferă I. Rizescu în articolul (din 1967 b: 34) *Prefixele regionale dacoromâneşti* ***zăd-** şi **do-***: ***do**aduce* „a aduce tot”; ***do**aranja* „a aranja de tot”; *a* ***do**cânta* „a termina de cântat”; ***do**face* „a termina”; ***do**lăsa* „a (se) lăsa de tot”; ***do**pleca* „a pleca de tot”; ***do**strica* „a strica de tot” (Rizescu 1967b: 34).

> „Tot natu-ş mulźi oili lui şî după ś li-o *domuls*, atunśa puńim în măsură, în cumpănă, lapćili” (E.P., *Folclor*…, 143–13, apud Mişan, 1973, 109).
> „Dzăua, dźimińața, cînd *doprîndzîm*, copii îmblă prin sat ş-astrîng l’emńe dîla tóće căşil’i şî l’e pun întră drumuri. Şî sara, cînd *dośinăm*, l’e-aprindźem” (I. Pătruț, *Note de folclor* …., 336, *apud* Mişan, 1973: 109).

3.1.2. Indică şi intensitatea/ gradul adjectivelor:

***do**alb* „alb de tot”; ***do**plin* „plin de tot”; ***do**ras* „plin ras”; ***do**surd* „surd de tot” (*cf.* Rizescu 1967 b: 35).

3.2. Prefixul *pro-* (*pră-, pio-, prea-*[8]*, preu-*[9]) indică repetarea acțiunii exprimate de verbul la care se ataşează[10]: *am* ***preo**venit înapoi* „m-am întors”, *a* ***pro**fierbe* „a fierbe din nou” (*Tratat*: 265, 266); *să* ***pro**ruga* „se ruga din nou” (Caragiu Marioțeanu *et alii*, 1977: 152), *a* ***pro**veni* „a veni din nou”, *a* ***pro**pocni* „a pocni din nou”, (Rizescu 1967a: 30). Şi acest prefix a pătruns în aria vecină, în Oltenia, unde se întâlnesc forme verbale de tipul:

[8] În varianta cu prefixul *pre-*, am întâlnit participiul ***pre**fiert* „fiert a doua oară” la un vorbitor din zona Vârşețului, Serbia.

[9] Din păcate, nu am depistat exemple cu prefixele în variantele *pio-, preu-* menționate în *Tratat*.

[10] Andrei Mişan menționează în studiul sus-amintit (p. 109) că prefixul *pro-* indică verbelor sensul de repetare, adeseori de o altă persoană.

BDD-A27538 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:21 UTC)

– ***pro****facem* „facem din nou”: *Znopii-i **pro**fáşim iar grămadă* (Gl. Olt. 1967: 92).
– *am **pro**reclamat* „reclamat din nou”: *Io am proreclamat iară la Bucureşti, la minister* (*ibidem*).

Andrei Mişan (1973: 109) indică şi alte exemple: *a **pro**afla* „a găsi, a afla din nou”, *a **pro**creşte* „a creşte la loc”, *a **pro**da* „a da din nou, a da la rândul său”, *a se **pro**cufunda* „a se scufunda din nou”, *a **pro**zice, a **pro**încăleca, a **pro**începe, a se **pro**întoarce, a **pro**pleca, a **pro**socoti, a **pro**scoate* etc.

„Ăsta-i cînćicu lui Dragobieći cîn ş-o pierdut oili şî le-o proaflat” (E. P. *Folclor*…, 92, 76). „Atunśa dracu să procufunda-n iaz şî spuńa cătră dracu al mari śi vrea să facă Iorgovan cu păduria” (E. P., *Folclor*…, 97, 81). „Şî muieria lui o plicat cu prînzu şî o căzut şi l-o vărsat şi s-o dus năpoi în sat iară, ş-o profăcut dźi prînz şî iar o proplicat şî o aźuns cu prînzu la Mănulia, acolo, la bărbat” (E. P., *Folclor*…, 60, 2). „Ala să-ntorśa, o palmă-n obraz îi da. Iel să prontorśa şi proda-n ălalalt, în ortacu lui ş-atunśa să băćau ca draśi îm bisărică” (E. P., *Folclor*…,103, 82). „Strîng liemńe dă noapće, provin cu oili sara, iar le mulg” (E. P., *Folclor*…, 142, 162).

Cu sens iterativ, *a **pro**citi* apare în scrieri vechi. Am întâlnit şi derivate aparente cu prefixul *pro-* într-un text religios ortodox tipărit recent, respectiv în *Acatistul Naşterii Domnului nostru Iisus Hristos* (Bacău, Editura Bunavestire, 2002): „…să-l ***pro**slăvim* pe Cel ce a venit să ne mântuiască şi să-I cântăm…” (p. 49); „…Naşterea Ta negrăită din Fecioară o ***pro**slăvesc* şi cântă aşa ….” (p. 59). De fapt, aceste forme sunt moştenite din slava veche, fiind atestate de Fr. Miklosich (1862–1865: 705): *прославити* „celebrare”. Verbul *a proslăvi* cu sensul „a ridica în slăvi, a preamări, a glorifica” este atestat şi în *Dicţionarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”* (p. 1014) a lui Candrea–Adamescu care indică acelaşi etimon ca Miklosisch: vsl. *proslaviti*.

CADE (1008) semnalează existenţa regională a unor verbe de tipul *a prociti* „a citi din nou, de mai multe ori, a repeta o lectură” (de fapt, şi în această situaţie, nu avem un derivat pe teren românesc, ci este menţinut din slava veche: *pročitati* cf. şi Miklosisch 1862–1865: 712); *a proface* „face din nou, a reface, a face la loc” (Banat) (CADE: 1009).

În vechea slavă, prefixul *pro-* avea sensul „străbatere, pătrundere”, sens menţionat de I. Rizescu (1967a, p. 28) la Dosoftei: „Acest svînt au ***pro**citit* foarte cu socotinţă toată dumnezeiasca scriptură” (Dosoftei, v.s. 204; după DA ms. – apud *ibidem*) şi cu acelaşi sens, acelaşi autor îl menţionează, în articolul lui Emil Petrovici, din 1935, în forma bănăţeană *a proumbla*:

„Au că mor, au că nu mor,
Ustănit şi plin dă dor,
Cîtu-i dzălu dă nalt,
Dă trii ori l-am ***pro**umblat*” (E. P., *Folclor*)

BDD-A27538 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:21 UTC)

3.2.1. Există şi situaţii în care verbele primesc simultan prefixele *do-* şi *pro-*, cu păstrarea sensului propriu fiecăruia: *am* ***dopro****pus cucuruzu* „am terminat de pus a doua oară porumbul unde n-a răsărit” (cf. *Tratat*: 265).

pre-: întâlnim, cu mare frecvenţă, derivate menţionate în Gl. Olt.:

pre*adunam* (4 sil., impf. 1 sg) „adunam din nou”: „Desfăceam [firul de borangic] de pe băţ şî-l preadunam pe mosoară” (*ibidem,* p. 89); ***pre****cheamă* (prez. 3 sg.) „cheamă (din nou)”: „[…] care-o-îmbunat la nuntaşi îi ***pre****cheamă* iară” (*ibidem*, p. 89), *se* ***pre****duc* (refl. prez. 3 pl.): „Luni seara se preduc iar cu mireasa înapoi …” (*ibidem*); ***pre****frământi* (prez., 2 sg) „frământi din nou, bine de tot”[11] (p.89): „Frământăm aluatu, dupe aloat mai lăsăm um pic, să dospeşte, şi luom făină iar ş-o prefrământăm”; *am* ***pre****înfundat* (perf. c., 1 sg.) „am înfundat (din nou)”: „Pi-ormă, am vazt că nu ţîne apa, l-am preînfundat” (*ibidem*); ***pre****luăm* (prez. 1 pl.) „luăm (din nou)”: „[Carnea] uo suim îm pod, uo ***pre****lóm* dim pod” (*ibidem*); ***pre****mătură* (prez. 3 sg) „mătură (din nou)”: „Dupa şe-l udă [pămîntul], iar ***pre****mătură* ş-o faşe bine aria” (*ibidem*); ***pre****mâna* (impf. 3 sg.) „mâna din nou)”: „Îl bătea [calul] şî-l ***pre****mîna* şi-ncoa şi-ncolo şi bătea [grâul din arie] cu calu” (*ibidem,* p. 90); ***pre****noim* (prez. I, pl.) „semănăm din nou boabe (de porumb)”: „Dacă [porumbul] nu ie bun, îl mai mâncă şî ceva, îl mai ***pre****noim*, mai punem altu” (*ibidem*); ***pre****întorc* (oile) (prez. 3 pl.) „întorc din nou”: „Iar le ***pre****întorc* [oile]” (*ibidem*); ***pre****pui* (prez. 2 sg.) „pui din nou, repui”: „Scoţi drobii aia şi-i ***pre****pun* înapoi acolo” (*ibidem*). De la acest verb s-a format şi un substantiv: ***pre****pusături* „boabe de porumb semănate a doua oară”: „După ce-i ***pre****puneam*, lăsam de răsărea ***pre****supăturile* elea, de creştea” (*ibidem*); *să* ***pre****spăl* (conj. prez. 1 sg.): „Să le ***pre****spăl*, a zis că nu le-am spălat bine” (*ibidem*); ***pre****strângem* „strângem (din nou)”: „Luăm furşi şî-l întoarşem de pe-o parte pe alta, câ sâ să ususe ca lumea; s-atunş îl ***pre****strânjim*, îl faşem porsóri, capiţă” (*ibidem*); previn (prez. 3 pl.) „vin (din nou)”: „Oaminii care s-adună la fată iar ***pre****vin* în cuscri, iar după mireasă” (*ibidem*, p. 91); ***pre****vindea* (impf. 3 sg.) „revindea”: „… şi el o vindea cu […] o mie două sute de lei mia, o ***pre****vindea* el” (*ibidem*, p. 91). În *Glosar dialectal. Muntenia* (1999: 235), se întâlneşte şi substantivul corespondent verbului *a* ***pre****face* „a face din nou” – *prefăcanie* „rachiu distilat de două ori”.

prea-: ***prea****face* (3 silabe, prez. 3 sg.) „se face de tot, se termină de făcut”: P-ormă cearcă [săpunul] şî când se ***prea****face* îi dă cu sare şî-l ia jos” (*ibidem*, p. 89). În această variantă, prefixul *prea-* este sinonim cu prefixul *do-* având sens terminativ.

[11] Forma prefixată *prefrământi* (vb. prez., 2 sg) este în uz şi la românii din nordul Bulgariei cu acelaşi sens ca în Oltenia „frământi din nou, a doua oară”: „[Pâinea] o lăsăm dă se dospească şi oar o ***pre****frământăm* ş-o punem în tâvi d-o cocem” (TD–Bulg.: 383).

BDD-A27538 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:21 UTC)

3.3. Prefixul *ză-* are valoare incoativă, inceptivă în exemplul ***zăpost*** „ajunul postului” (Beltechi, 1975: 185); în unele localităţi, această nuanţă de sens s-a pierdut, iar cuvântul *zăpost* înseamnă doar „post”. Cu aspect terminativ, se foloseşte prefizul *ză-* în exprimări de tipul: *am* ***zăuitat/ zuitat*** „am uitat complet”. În varianta specifică Banatului, ne-a fost confirmată forma *m-am* ***zuuitat*** cu sensul „am uitat complet” ca fiind în uz în zona Vârşeţului din Serbia.

Foarte interesantă ni se pare precizarea lui Andrei Mişan (1973: 110) că în vorbire niciodată nu se întâlnesc amândouă verbele, unde apare *zăuita* nu apare *uita* şi invers:

> Ex.: „Cîm pliacă dźi la părinţî iei, strîgă mamă-sa: Leno o Moriooo, cum o kiamă, că śică să cauće năpoi, că să nu-i ***zău***iići (E. P., *Folclor*…,55). Şîrbi i-o ***zăgonit***[12] pră turś” (E. P., *Folclor*…, 80, 66)

În *Glosar dialectal. Oltenia*, nu am găsit forme derivate cu prefixul *ză-*.

În Maramureş, am întâlnit în texte dialectale verbul *a uita* „a privi” cu prefixul aspectual *ză-* într-un fragment în care se precizează că o femeie însărcinată nu are voie *să se* ***zăuite*** la un animal, din pricina superstiţiei că viitorul copil va avea un semn în forma acelui animal: *nu trebe să să* ***zăuite*** *la oarece lucru sau animal* (Fereşti) (Farcaş 2009, p. 105).

Şi la nord de Tisa, întâlnim verbul *a uita* construit cu prefizul ză- în contextele următoare:

> „Apăi i să *zăuita*, zîce „m-am *zăuitat*”. S-o *zăuita* la noi o femei-n Dibrova, s-o *zăuitat* pă iepurie, ce fugé pîm pădure, iepurie. Apîi s-o *zăuita* ş-aşă o făcut fată, la faţă cu uochi, cu sprîncene, tăt aşă ca iepurilie” (TD–Bas., ST., 386/20); „s-o *zouitat* pă iepure” (*ibidem*, p. 386/30).

În aceste situaţii, prefixul *ză-* marchează intensificarea acţiunii, sens diferit de cel obişnuit din sârbă, adică de terminare a acţiunii[13].

3.4. Apar şi situaţii în care aceste prefixe se adverbializează, desprinzându-se de verb, în construcţii de tipul: *nu* + *do* „nu chiar” şi *mai* + *do* „aproape, pe punctul” şi „exprimă negarea prezenţei în întregime a calităţii, privită ca o consecinţă a unei acţiuni în desfăşurare, sau redau ideea de proximitate, idee care apare şi în cazul verbelor durative sau terminative precedate de *mai* + *do*” (Beltechi, 1975: 180). Şi prefixul *pro-* se poate detaşa de verb, devenind un determinant adverbial: … ***pro*** *dănou fac mâncare ş-o-mpart* (*ibidem*, p. 183).

I. Rizescu (1967 b: 34) menţionează situaţia când prefixul *do-* se adverbializează, adică atunci când acesta apare pe lângă un verb la conjunctiv

[12] Forma ***zăgoni*** a pătruns în română din sârbo-croată *zàgoniti*, la fel şi ***zăgrăi*** < scr. *zăgrajati*. Cf. Rizescu 1967 b: 32.

[13] Cf. şi materialul lui I. Rizescu, (1967b., p. 31–36).

BDD-A27538 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:21 UTC)

(precedat de adverbul *mai*): „Iera mai **do** să cad; Iera mai **do** să mă-mbăt, dar nu mă-mbătai, sunt numai ameţit”.

În concluzie, contactele lingvistice cu populaţii aloglote, produse în zone ale Dacoromaniei unde există condiţii istorice şi/sau geografice pentru astfel de interferenţe, au ca rezultat trăsături dialectale care de multe ori corespund unor „goluri” în sistemul limbii române literare. Un astfel de caz este apariţia mărcilor formale ale aspectului în anumite (sub)diviziuni ale dacoromânei.

BIBLIOGRAFIE

Beltechi 1975 = Eugen Beltechi, *Trei arii bănăţene: **do(-)**, **pro-**, **ză-***, în „Cercetări de lingvistică” (CL), 20, 2, p. 173–186.

CADE = I.-A. Candrea, Gh. Adamescu, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”* (CADE), Bucureşti, „Cartea Românească” S.A., 1926–1931.

Caragiu Marioţeanu *et alii* 1977 = Matilda Caragiu Marioţeanu, Ştefan Giosu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Romulus Todoran, *Dialectologie română*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.

Diaconescu 1977 = I. Diaconescu, *Infinitivul în limba română*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Farcaş 2009 = Ioan-Mircea Farcaş, *Lexicul subdialectului maramureşean*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.

GALR II = Valeria Guţu Romalo (ed.), *Gramatica limbii române* (GALR), vol. II: *Enunţul*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Gl. Munt. = Maria Marin, Iulia Mărgărit, *Glosar dialectal. Muntenia*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1999.

Gl. Olt. = Boris Cazacu (ed.), *Glosar dialectal. Oltenia*, Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1967.

Miklosich = Fr. Miklosich, *Lexicon palaeslovenico-graeco-latinum*, Vondobonae, Guilelmus Braumueller, 1862–1865.

Mişan 1973 = Andrei Mişan, *Problema prefixelor **aspectuale** în limba română*, în „Cercetări de lingvistică” (CL), 18, 1, p. 101–111.

Petrovici 1935 = Emil Petrovici, *Folkor din Valea Almăjului*, în „Anuarul Arhivei de Folclor”, III, p. 25–128.

Rizescu 1967 a = Ion Rizescu, *Prefixele **pro-** în limba romană*, în *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română* (SMFC), IV, Bucureşti, Editura Academiei RSR.

Rizescu 1967 b = Ion Rizescu, *Prefixele regionale dacoromâneşti **ză-** şi **do-***, în *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română* (SMFC), IV, Bucureşti, Editura Academiei RSR, p. 31–36.

TD–Bas. = Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, *Graiuri româneşti din Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei şi nordul Maramureşului. Texte dialectale şi glosar*, Bucureşti, „Bucureştii Noi”, 2000.

TD–Bulg. = Victorela Neagoe, Iulia Mărgărit, *Graiuri dacoromâne din nordul Bulgariei. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2006.

TD–Mar. = *Texte dialectale din Maramureş* (material nepublicate, din 7 localităţi), Bucureşti, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”.

BDD-A27538 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:21 UTC)

Tratat = Valeriu Rusu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984.
Vulpe 1963 = Magdalena Vulpe, *Repartiţia geografică a construcţiilor cu infinitivul şi cu conjunctival în limba română*, în „Fonetică şi dialectologie" (FD), V, p. 123–155.

MODALIZATION AND VERBAL ASPECT IN THE BANAT AND MARAMUREŞ SUBADIALECTS

ABSTRACT

By its current definition, modalization is a procedure of giving the category of mood an expression in a linguistic message (GALR, II: 673). Our material proposes a discussion about some modal verbs belonging to standard Romanian (a putea 'can', a trebui 'must'), but also about verbs such a pune 'put', a da 'give', a prinde 'catch' – which in north-western local varieties of speaking may function as modal verbs. These last three have an additional feature which their correspondents in standard Romanian lack, i.e. the possibility of expressing modal or aspectual values when followed by an infinitive. The aspect category is also expressed in Daco-Romanian by prefixes such *do-*, *pro-* and *ză-*, all of them generally considered to be peculiar for the linguistic variety spoken in the Banat region, where they are the result of linguistic contacts with Serbian speakers. The prefix *ză-* is also known in the local variety of Maramureş, where it has another Slavic origin, being attributable to contacts between Romanian and Ukrainian.

Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca
Facultatea de Litere din Baia Mare

BDD-A27538 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:21 UTC)